

Franko OREB
Ivana Rendića 5
21000 SPLIT

UDK: 027.9(091)
Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper
Primljeno: 3. kolovoza 2021.

OSNIVANJE I DJELOVANJE „NARODNE SLAVJANSKE ČITAONICE“ U GRADU KORČULI

SAŽETAK

Autor u ovom radu obrađuje osnivanje i djelovanje *Narodne slavjanske čitaonice* (1893. godine mijenja ime u *Hrvatska čitaonica*) u gradu Korčuli u razdoblju od 1871. godine do propasti Austro-ugarske monarhije 1918. godine. Čitaonica je prvo osnovano rodoljubno društvo, najstarije na otoku i jedno od starijih u Dalmaciji.

Uzroke njenog osnivanja i ulogu koju je imala u društvenom i kulturnom životu grada, autor razmatra i tumači u kontekstu ondašnjih društveno-političkih prilika u Dalmaciji i na otoku Korčuli, kada je čitaonica postala žarište rodoljubne misli i svijesti, mjesto okupljanja umnih ljudi domoljuba i rodoljuba, *spiritus movens* društveno - kulturnih zbivanja u gradu Korčuli.

Oslanjajući se na povijesna vrela i napise iz onodobnog tiska, autor prati djelovanje čitaonice od društvenih plesova, poučnih predavanja, pjesničkih večeri, kazališnih priredbi, koncerata, koje je sama poticala i organizirala, ili pak u suradnji s drugim rodoljubnim društvima (*Korčulanskim pjevačkim društvom Sveta Cecilija*, *Hrvatskim društvom za pučku prosvjetu Kanavelić*, *Hrvatskim sokolom*), obilježavajući i slaveći značajne događaje i zaslužne osobe iz prošlosti hrvatskog naroda, ali i korčulanske prošlosti.

Rodoljubna i domoljubna djelatnost čitaonice bila je trn u oku mjesnim autonomašima i talijanašima, koji su često svojim postupcima, provociranjem i prijetnjama ometali njen rad, u čemu su imali podršku kotarske vlasti i nekih krugova.

P r o s l o v

Vijek narodnosti

Tako naziva narodni pokret, koji se pojavio u hrvatskim zemljama u XIX. stoljeću, don Mihovil Pavlinović istaknuti borac za hrvatska narodna prava i nacionalnu slobodu, čiji je nositelj bilo slobodoumno građanstvo, zahvaćajući sve ljudske djelatnosti (gospodarstvo, prosvjetu i kulturu, književnost, glazbu i umjetnost) i koji se iz Banske Hrvatske od druge polovine toga stoljeća rasplamsao i u Dalmaciji, uzdrmao je, otriježnio i uskrisio obamrli nacionalni duh dalmatinskoga puka. S ushićenjem i ponosom počinje se otkrivati i isticati sve one duhovne i materijalne vrjednote koje su kroz stoljetnu prošlost tvorile identitet hrvatskog naroda. Zbog toga je hrvatski narodni preporod imao bitnu ulogu u procesu ujedinjenja dalmatinskog društva u hrvatsku narodnost.

Upoznavši se preko literature s pojmovima Ilirija, Ilira, pod kojim su se smatrali stanovnici Dalmacije, Hrvatske, Slavonije, Bosne, Srbije i Bugarske, koji govore jednim temeljnim jezikom ilirskim, mladi Ljudevit Gaj postaje gorljivi pobornik ilirizma u Banskoj Hrvatskoj, jer je to ime u to doba bilo patriotsko, sveto, budilo nadu u sjedinjenje. Ilirski pokret tridesetih godina XIX. stoljeća, zahvatio je sva područja kulturnog života u Hrvatskoj, pa i glazbu, u kojoj su Ilirci gledali moćno sredstvo buđenja rodoljubne svijesti i kulturnu potvrdu hrvatskoga naroda. Stvara se nova hrvatska umjetnička glazba na oznakama narodnoga blaga, narodnih pjesama i napjeva s ciljem da se hrvatska riječ i pjesma čuje i s javnih mjesta i pozornica.

U tim nastojanjima, u prvim trima desetljećima XIX. stoljeća prednjači Zagreb, hrvatsko političko i kulturno središte, u kojemu je 1827. godine, osnovano društvo Musikverien in Agram, a dvije godine poslije Glazbena škola (današnji Glazbeni zavod), što je bio veliki događaj ne samo na glazbenom području u Zagrebu nego i u cijeloj Hrvatskoj.

Godine 1833. nastala je čuvena budnica „Horvatov sloga i zjedinjenje“, poznatija po početnim stihovima „Još Hrvatska ni propala dok mi živimo“, zajednički rad Ljudevita Gaja (1809. - 1872.) i Ferde Livadića (1799. - 1879.) koja je prvi put javno otpjevana 7. veljače 1835. godine, na hrvatskomu jeziku, s njemačke pozornice, i veoma brzo osvojila Hrvatsku. Ona je, kako

kaže Josip Horvat, izrekla „ono što se dotada nitko nije usudio javno, glasno izustiti“, da je prošlo vrijeme spavanja, da su se narodi na slavenskom jugu prenuili i da će braniti svoje pravo na život. Spomenimo i još neke najpoznatije budnice i davorije, koje su melodijom i tekstom osvojile Hrvatsku: „Oj Ilirijo oj, veselo nam stoj“, „Iz Zagorja od prastara“, poznatija po tekstu „Prosto zrakom ptica leti“, „Hrvatska domovina“. Te pjesme, budnice, davorije bile su prožete rodoljubnim žarom, poletom, ponosom i veličanjem svega što je hrvatsko. Razumije se, da se u pjesmama i drugim literarnim sastavcima, koji odišu nacionalnim i rodoljubnim ozračjem, provlači i romantičarski zanos u idealizaciji hrvatske prošlosti i nostalgija za starom slavom i veličinom hrvatske države u doba vladara domaće krvi. Takve populističke pjesničke tvorevine narod je radosno prihvaćao. One su utjecale na njegovu duhovnu svijest i bile su mu kao melem na rane. Utjecaj budnica se osjećao i u operama Vatroslava Lisinskog („Ljubav i zloba“ i „Porin“) prvim hrvatskim operama. Nezaobilazna osoba u to doba je i naš omiljeni skladatelj Ivan pl. Zajc sa svojom operom „Nikola Šubić Zrinski“. Njezina pojava je izazvala veliko oduševljenje kod hrvatskoga naroda ne samo zbog svoje glazbene vrijednosti nego i politički-povijesne pozadine, veličajući rodoljubno junaštvo kao zalog konačne pobjede.

Te budnice i davorije bile su na repertoaru pjevačkih i glazbenih društava, koja se počinju osnivati u manjem broju najprije u Banskoj Hrvatskoj sredinom XIX. stoljeća, a u većem broju nakon pada Bachova apsolutizma. Ta društva se udružuju u „Hrvatski pjevački savez“, koji će se krajem stoljeća proširiti i na južnu Hrvatsku. U to vrijeme se pojavljuju i prvi glazbeni časopisi („Sveta Cecilija“, „Gusle“, „Glazba“, „Pjevački vjesnik“), koji su imali značajnu ulogu u širenju glazbene kulture. O tim domoljubnim pjesmama pisac i književnik Eugen Tomić u „Viencu“ zapisao je i ovo: „Najsilnije su, što se tiče upliva na srce ljudsko, domorodne pjesme, budnice. Gajimo ih i proturimo na granice hrvatskog doma, da ondje drže stražu i da prodirućem tuđinu navješćuju, da je još živ narod hrvatski, ljubeći svoju domovinu i slobodu“.

Uz pjevačke zborove, tamburaške orkestre, limene glazbe i diletantske klubove, osnivaju se i brojne čitaonice s knjižnicama. U njima se gajila i njegovala hrvatska riječ i budio osjećaj nacionalne samosvijesti. U njima se održavaju predavanja i književne večeri starih hrvatskih pjesnika s recitacijama njihovih rodoljubnih pjesama, priređuju plesovi, koncerti, kazališne predstave. Ta brojna društva (poglavito čitaonice) izvršila su pozitivnu političku i kulturnu

misiju u narodu. Politički, jer su se u njima okupljale hrvatske rodoljubne snage koje su raznim aktivnostima promicale hrvatski nacionalni duh i ideje hrvatske državotvornosti i cjelovitosti hrvatskih zemalja. Kulturnu, jer su oživjeli zamrle i zaboravljene duhovne i kulturne vrijednosti hrvatskoga narodnog identiteta, njegujući hrvatski narodni jezik, narodne običaje, tvarnu i duhovnu kulturu hrvatskoga naroda.

Korčulanska gradska sredina u doba Preporoda

Duboki povijesni korijeni nacionalnog identiteta

Otok Korčula, zajedno s cijelim hrvatskim priobaljem i otocima stjecanjem raznih povijesnih okolnosti, stoljećima je bio odvojen od matice Hrvatske, što je utjecalo na slabljenje osjećaja pripadnosti hrvatskomu narodnom biću. Korčula se nalazila na području zapadno-europske kulture i pod premoćnim utjecajem susjedne Italije što se očitovalo u prevladavajućoj upotrebi latinskog i talijanskog jezika u javnome, društvenome, kulturnome i crkvenom životu. No, unatoč tomu, svijest o pripadnosti hrvatskomu narodnom biću, u njezinoj dugoj povijesti, nije nikada bila upitna ne samo među korčulanskim pukom, nego i među malobrojnim umnim pojedincima.

Povijesna vrela nedvojbeno svjedoče o ranoj pojavi (već u XIV. i XV. stoljeću) bezimernih crkvenih nabožnih sastava, epskih i lirskih pjesama pisanih na narodnom (slovinskom) jeziku, koji se osobito gajio u crkvenim bratovštinama u Gradu i na selu. Spominju se i prvi korčulanski pjesnici od XVI. stoljeća, od Ivana Ostojića i Ivana Vidalija, preko najpoznatijeg korčulanskog pjesnika XVII./XVIII. stoljeća Petra Kanavelića (1637.- 1719.) do pjesnika iz XVIII. stoljeća Jakova Salečića, Augustina Draganića, Vice Tulića i drugih. Njihova su djela i pjesme prožete domoljubljem i sviješću o pripadnosti velikoj slavenskoj obitelji. Oni često za jezik narodnosti upotrebljavaju naziv slovinski, ali i hrvatski.

U korčulanskim se bratovštinama naročito gajio hrvatski jezik, pa su se na pobožnostima, obšašćima pjevale pjesme na hrvatskom jeziku, a na misi poslanice i evanđelja. Narodna epska i lirski pjesma je bila raširena na Otoku. Tako su poznate kolede za sv. Martina u gradu Korčuli. Viteška igra „Moreška” imala je dramski tekst na hrvatskom jeziku, a na njemu je 1630. godine pisan i Pravilnik žrnovske kumpanije (Moštre). Godine 1663. izvođena je u Korčuli Kanavelićeva „Muka Isukrstova”, a 1688. godine u Dubrovniku njegov

„Vjeran pastijer”. Andrija Kačić Miošić (1704.-1756.) prvo je tiskano izdanje svoga „Razgovora ugodnog naroda slovinskoga” iz 1756. godine posvetio Vicku Kosoviću korčulanskom biskupu (1735.-1761.).

Premda se mora priznati utjecaj talijanske prekomorske kulture u graditeljstvu i umjetnosti na otoku Korčuli, ipak se u povijesnim vrelima spominju i brojna imena domaćih majstora, kamenara, klesara, graditelja, kipara, slikara, čija su djela nastala na mjesnim, domaćim oznakama, narodnoj predaji i tradiciji. U XV. i XVI. stoljeću ističemo korčulansku graditeljsko-klesarsku obitelj Andrijić, koja je radila na korčulanskoj Stolnici i zvoniku, korčulanskog kipara XVI./ XVII. st. Franu Čučića (Čiočića) i druge.

Grad Korčula, duhovno i svjetovno središte Otoka

Na samom izmaku XVIII. stoljeća ugasila se nekada moćna Mletačka Republika a s njome i stoljetna srednjovjekovna Korčulanska komuna. Korčula je u XIX. stoljeće ušla pod upravom novoga gospodara habsburškog carstva, pripavši austrijskom dijelu Carevine kao zasebna pokrajina. Novom politički-teritorijalnom podjelom, usvajanjem i primjenom modernog austrijskog zakonodavstva, u mirnom stoljetnom razdoblju, Korčula će doživjeti korjenitu i sveobuhvatnu preobrazbu u svim ljudskim djelatnostima, krčeći putove u moderno građansko društvo.

Bez obzira na političko-upravna i teritorijalna razgraničenja, koja su uslijedila nakon ukidanja jedinstvene Korčulanske komune (osnivanjem Općine Blato i Općine Vela Luka), s obzirom na njezin strateški položaj u Pelješkom kanalu, gospodarsku, poglavito pomorsku-brodograditeljsku i kamenoklesarsku, duhovnu i crkvenu tradiciju, baštinjenu iz ranijih stoljeća, grad Korčula je kroz cijelo XIX. stoljeće zadržao ulogu gospodarskog, administrativnog, političkog, prosvjetno-kulturnog, crkvenog i sudbenog središta cijelog Otoka.

U Gradu će biti koncentrirana sjedišta značajnijih državnih, kotarskih i općinskih institucija i udruga. Pored muške i ženske pučke škole u Gradu je otvorena realna gimnazija i građanska škola s kamenoklesarskim i brodograditeljskim tečajem i potom obrtnička škola. Liječnička, ljekarnička, primaljska i mrtvozornička služba su u pogledu organizacije, znanstvenih i tehničkih dostignuća na razini svoga vremena. U Gradu je sjedište Kotarskog suda nadležnog za otoke Korčulu i Lastovo. U njemu je i sjedište katastra. Unatoč ukidanju više od 500 godina stare Korčulanske biskupije uz zadržavanje

instituta Zbornog kaptola i kasnije uspostavom Opatije s mitronosnim opatom na čelu, crkva je zadržala značajnu ulogu ne samo u vjerskom, nego i u kulturnom životu grada.

Pored ljudi raznih profesija i zvanja potrebnih za funkcioniranje brojnih službi i ustanova, u Gradu i njegovim predgrađima žive profesori, učitelji, liječnici, ljekarnici, odvjetnici i javni bilježnici, sudski vještaci i geometri, pomorski kapetani, činovnici i svećenstvo. U predgrađima uglavnom zanatlije, obrtnici i trgovci. U obližnjim pak selima i naseljima, koja gravitiraju Gradu (Lumbarda, Žrnovo, Račišće, Pupnat), kasnije političkim odlomcima Općine, osnovna gospodarska grana bila je poljodjelstvo (vinogradarstvo, maslinarstvo uz ostale poljoprivredne kulture) i kamenarstvo (Lumbarda, Žrnovo). Žitelji tih sela dolaze u Grad zbog svakodnevnih potreba (liječnik, odvjetnik, sud, katastar, Općina), ali i prodavati poljoprivredne proizvode na korčulanskoj tržnici (Rotondi). U Gradu i na Otoku djeluje jedan broj ljudi koji se bave pjesništvom i književnošću, zatim slikari, kipari, graditelji i kamenoresci, koji rade na obnovi crkava u Gradu i na Otoku, oplemenjujući svojim slikarskim i kiparskim djelima njihovu unutrašnjost. Pjesništvom i književnošću se bave braća Kapor (Ivan i Matej), Petar Franasović, Vid Vuletić Vukasović, Frano Radić, Petar Kuničić (u Blatu), Petar Joković (u Veloj Luci). Vrela spominju i graditelje iz obitelji Stecca, slikare J. Zmajića, S. Foretića, V. Zaffrona, T. Kalogjera, U. Zovetti, kipare P. Palavičinića, M. Radicu.

Dašak domorodnog vjetra zapuhao je iz zadarske sredine

Dašak domorodnog i domoljubnog vjetra dopro je i do korčulanskog otoka već u prvoj polovici XIX. stoljeća. Ali zbog prostorne odvojenosti, upravno-političke, gospodarske i kulturne razjedinjenosti, on nije dolazio iz prekovalebitske Hrvatske, već je zapuhao iz bliže zadarske sredine, razvedravajući tmurna duhovna korčulanska obzorja. Raspirivali su ga mladi Korčulani iz zadarskog bogoslovnog učilišta (Petar Franasović, Petar Depolo-Beor, Andrija Alibranti, Ivan Zaffron i drugi), od kojih su neki u kasnijim godinama djelovali kao svećenici na Korčuli. Poticala ih je i potpomagala lijepa kita domaćih domoljuba okupljenih oko D. Lovrinčevića, V. Dobrošića, kap. F. Slavića, kanonika K. Petkovića, braće Kapor (Mateja i Ivana). Svi su oni govorili i pisali samo „slovinskim” narodnim jezikom, Gajevim pravopisom, štokavsko-ikavskim narječjem, koji često nazivahu i hrvatskim, pa su ih nazivali „ljubodomcima”. Okupljali su se oko „Zore dalmatinske”,

novina koje su godine 1844. počele izlaziti u Zadru (i izlazile do 1849.) na hrvatskom jeziku, kao pretplatnici, a poslije neki od njih i kao suradnici. Neki su od njih bili članovi društva „Slavjanska lipa”, koje je 1848. godine osnovano u Zadru (Petar Depolo-Beor, Andrija Alibranti, Grgur Boschi i Petar Franasović iz Korčule), po uzoru na ono u Pragu, kojem je svrha bila čuvati i njegovati ustavna načela, prava i samostalnost slavenskih naroda pod okriljem Austrijske Carevine.

U to vrijeme u gradu Korčuli (1848.) osnovan je „Politički klub” s programom borbe za ustavnost i političke slobode, uputivši ga na odobrenje Korčulanskoj općini i dalmatinskom namjesništvu, ali bez uspjeha. Dubrovački biskup Toma Jaderlinić je zabranjivao korčulanskim svećenicima posjećivati Klub. Korčulani posebnom predstavkom s potpisima, objavljenom u „Zori dalmatinskoj”, pozdravljaju i izražavaju podršku imenovanju Josipa Jelačića banom Hrvatske (1849.) i gubernatorom Dalmacije, nadajući se sjedinjenju Dalmacije s Hrvatskom.

Dašak domoljubnog vjetra koji je zapuhao iz zadarske sredine u, možemo reći, romantičarsko-sveslavenskome, ilirskom duhu i dospio u korčulansku sredinu, potican je i pojavom „Zore dalmatinske” u kojoj se tiskaju pjesme i sastavci na narodnom jeziku, pisani u narodnom duhu. U Dalmaciji, pa tako i na otoku Korčuli širi se zanimanje za narodni jezik, narodnu pjesmu, narodne običaje i slavnu prošlost. S ponosom se rabe etnici Slavjan, Ilir, ilirski, slovinski, kao oznaka pripadnosti hrvatskom narodu. Rabili su se upravo iz političke potrebe samozaštite od otuđivanja, s dubokom vjerom da će s njime lakše moći prebroditi regionalni i pokrajinski partikularizam. Kada je pak u Zadru 1862. godine osnovana „Matica dalmatinska”, Korčula ima povjerenika (Dmitar Lovrinčević), a Matičin „Narodni kalendar” (prvo Matičino tiskano djelo) priličan broj pretplatnika na Otoku.

Boravak Ljudevita Gaja (1809.-72.) i Antuna Mažuranića (1805.-88.) četrdesetih godina XIX. stoljeća, na Korčuli i Orebiću, dao je novi poticaj narodnoj misli na Otoku. Ugledne je goste, kao korčulanski gradonačelnik, dočekao Matej Kapor. U razgovoru s pukom, ugledni su se gosti uvjerali da se „ondje hrvatski govori”, a u Orebiću im je izričito rečeno „Mi smo Hrvati i hrvatski govorimo”. To su dragocjene izjave o upotrebi hrvatskog imena i jezika na otoku Korčuli i Pelješcu. Na političkoj pozornici u Dalmaciji, pa tako i na Korčuli pojavile su se dvije stranke „Narodna” ili „Hrvatska stranka”, koja se borila za pripojenje Dalmacije Hrvatskoj i „autonomna” ili „autonomaška”

koja je bila protiv ujedinjenja s Hrvatskom, a za tzv. nezavisnost Dalmacije, priznajući joj slavensko obilježje i stanovita prava na narodnom jeziku, ali dajući prednost talijanskoj kulturi.

Kratki osvrt na društveni život u prvoj polovini XIX. stoljeća

Signori filarmonici, kazališne družine, predstave, koncerti.

U prvoj polovici XIX. stoljeća, prije pojave prosvjetno-kulturnih društava, pečat društvenome životu u gradu Korčuli davali su pojedinci iz uglednih starih korčulanskih obitelji (Ivanišević, Miloš, Španić, Zovetti, Verzotti, Mirošević), organizirani u diletantsku družinu, izvodeći kazališne predstave (Goldonijevu komediju „Služavka”). Čitaju se i recitiraju pjesme talijanskog pjesnika Pietra Metastasija, poglavito „Abelovu smrt”, koju je na hrvatski jezik preveo svećenik Petar Joković iz Blata, učitelj osnovne škole u Korčuli za vrijeme francuske uprave Otokom. Gostuju kazališne družine iz talijanskih gradova, a priredbe se održavaju u Biskupskom dvoru, dvorani gradske žitnice (Fontiku) i kući Ivančević, koju nazivahu teatrom.

Grupa pjevača priređuje akademije na kojima se recitiraju i pjevaju božićne pjesme i pjesme uz pratnju gitare, koje je sastavljao Kanavelić. Zbog toga možemo pretpostaviti da je u Gradu djelovala jedna vrsta manjeg pjevačkog zbora. Povijesna vrela bilježe i sastav glazbenika (signori filarmonici), neka vrsta manjeg orkestra sastavljenog od corne, violine, glasovira, flaute, koji priređuju koncerte u gradskoj loži na zapadnoj obali, svirajući djela Verdija, Donizettija i Mascagnia. Prema jednom sačuvanom programu nastupa pjevača uz pratnju svirača doznajemo i imena izvođača (svećenik Ivan Zaffron, Frano Španić, Ernest Burović, Antun Gjivanović, Frano Donadini, Dominik Stoić).

Ispred lođe se plešu plesovi (Manfrina, Contradanca, Quadriglia, Contradanca italiana, Contradanca ingleze). U crkvama i njihovim bratovštinama njeguje se pjevanje uz stare hrvatske pasionske pobožnosti, koje se pjevaju u korizmeno vrijeme i Velikom tjednu, kao i pjesme vezane uz stare običaje koledavanja (za Božić, Mlado lito i Vodokršće).

Druga polovica XIX. stoljeća- osnivanje prosvjetno - kulturnih društava

Nakon pada Bachova apsolutizma, uspostavom ustavnog života u Monarhiji, liberalizacijom političkih odnosa pri izbornom postupku od druge

polovice XIX. stoljeća, te pobjede korčulanskih narodnjaka na izborima u gradu Korčuli sedamdesetih godina, domoljubna iskra iz četrdesetih, rasplamsala se u plam rodoljubnog i domoljubnog zanosa i djelovanja, koji se širio Gradom i Otokom. Osnivaju se brojna prosvjetno- kulturna, pjevačka i glazbena društva i čitaonice, koje postaju žarišta promicanja, njegovanja i čuvanja narodnog jezika, pjesme, nacionalne prošlosti i povijesno – umjetničke baštine. U gradu Korčuli su osnovana: „Narodna slavjanska čitaonica” 1871.- kasnije nazvana „Hrvatska čitaonica”, „Korčulansko pjevačko društvo Sveta Cecilija” 1883., „Korčulanska občinska glazba” 1892.- kasnije nazvana „Hrvatska občinska glazba”, „Hrvatski sokol” 1905., „Društvo za pučku prosvjetu Kanavelić” 1907. godine. Korčulani moralno i novčano podupiru prosvjetno–kulturne pothvate širom Dalmacije i Banske Hrvatske (utemeljenje visokoobrazovnih i znanstvenih ustanova: Sveučilišta, Medicinskog fakulteta, Akademije znanosti, Galerije slika, podizanje spomenika hrvatskim velikanima, utemeljenje „Kninskog starinarskog društva” i „Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika”, Bosansko-hercegovački ustanak i druge.)

Jača utjecaj Matice hrvatske iz Zagreba među učiteljstvom, svećenstvom i intelektualcima, ali i pučkom populacijom. Širi se krug predbrojnika na Matičina izdanja i časopise. Od tada se u novoosnovanim čitaonicama, školskim knjižnicama, župnim uredima mogu naći Matičina izdanja „Kolo” i „Vienac”. Vid Vuletić – Vukasović, Frano Radić, Petar Kuničić i drugi objavljuju pjesme i članke u Matičinim časopisima. Tiskaju se i knjige Matičinom potporom. Vodi se briga o spomeničkoj baštini, pa u Gradu, u skladu s ustrojem austrijske konzervatorske službe, djeluju počasni konzervatori (Andrija Alibranti i Natale Trojanis), koji surađuju s bečkom Centralnom komisijom za spomenike i općinskim Uresnim povjerenstvom.

Niz pojedinaca, od braće Kapor (Ivana i Mateja), Andrije Alibrantija, Natale Trojanisa, Ivana Zaffrona do V.V. Vukasovića i F. Radića, istražuju i objavljuju članke o korčulanskoj prošlosti i povijesno–umjetničkoj baštini u onodobnom novinskom tisku, arheološkim i drugim časopisima. Pojedinci skupljaju arheološke predmete, stari novac, slike, stare dokumente i druge starinske predmete te imaju svoje starinarske zbirke (braća Kapor, Vukasović, Radić u Korčuli, Kalogjera, Ostoić u Blatu, Vučetić i Farčić u Veloj Luci). Suraduju s „Hrvatskim arheološkim društvom” i Šimom Ljubićem ravnateljem „Narodnog muzeja” u Zagrebu, „Arheološkim muzejom” u Splitu i don Franom Bulićem, novoosnovanim „Kninskim starinarskim društvom” i Muzejom za

istraživanje starohrvatskih spomenika i njegovim utemeljiteljem fra Lujom Marunom. Frano Radić u gradu Korčuli uređuje „Starohrvatsku prosvjetu”, jedan od najstarijih naših arheoloških časopisa, glasilo „Kninskog starinarskog društva” i Muzeja u Kninu (od 1895.-1905. god.).

U takvom nacionalnom zanosu i zanimanju za prošlost Grada i njegovih spomenika, rodit će se i zamisao o osnivanju „domovinskog” odnosno „Domorodnog muzeja” (1885.), prije nego u nekim većim dalmatinskim gradovima. Korčulanska općina, pak, prema svojim mogućnostima novčano pomaže popravak crkava, samostana, umjetnina.

U kazališno-glazbenom pogledu, posebno su se isticali članovi obitelji Boschi (doseljenici sa Sicilije početkom XVIII. stoljeća), zaljubljenici, mecene i animatori glazbenog života u Gradu.

Pojedini članovi te obitelji bavili su se glazbom, glumili u predstavama kazališnih dilitenata, skupljali starine i umjetnine, te svojim talentom, znanjem i djelovanjem uvodili Korčulu na europsku kulturnu i glazbenu pozornicu. Posebno ističemo Ivana Boschia (1821.-1902.), koji je glazbenu naobrazbu stekao u Padovi (1841.), te je svirao glasovir, orgulje i flautu. Obnašao je službu kapelnika i voditelja katedralnog zbora i orguljaša u korčulanskoj katedrali. Pratio je suvremeno glazbeno stvaralaštvo u Europi i kupovao instrumente u Beču (glasovir, flautu), a prema insiginiama na notnim partiturama, sačuvanim u obiteljskom arhivu i sam je svirao na tim instrumentima (Bellinijevu „Normu”, Donizzettijev „Ljubavni napitak” i „Belisario”). Prema repetitorijima i vježbenicama za klavir, flautu, mandolinu, gitaru, citru, kao i za zbornu pjevanje, sačuvanim u obiteljskoj arhivi, s razlogom se može pretpostaviti da je bio učitelj glazbe i zbornog pjevanja u Gradu, da je okupljao nadarenu korčulansku mladež učeći je u pjevanju i sviranju na spomenutim instrumentima. Posjećivao je kazališta i opere u Veneciji i Padovi, pratio suvremeno europsko glazbeno stvaralaštvo, povezujući se u to vrijeme s najpoznatijim europskim glazbenim kućama glazbene literature u Trstu, Beču, Leipzigu, Milanu, naručujući od njih glazbene skladbe klasičnog i suvremenog repertoara, povezujući i približavajući grad Korčulu stvaralaštvu suvremenih glazbenih zbivanja u Europi. Ostvario je široki krug poznanstva s brojnim skladateljima, zborovođama, orguljašima u dalmatinskim gradovima, izmjenjujući notnu literaturu (primjerice s Albertom Vissetijem, dugogodišnjim kapelnikom, voditeljem i orguljašem katedralnog zbora u Splitu, Ivanom Cigalom iz Zadra, zborovođom katedrale sv. Stošije, Fanfognom iz Trogira, Robertom Kleinerom iz Budve i nekim dubrovačkim glazbenicima). Bavio se i sklapanjem marševa i drugih skladbi („Marcia

Curcolana”, „Poloneza composta”, „Larghetto”, „Andante”). Sastavljao je i brojne potpurije s izvadcima iz raznih opera. Ivana Boschia će naslijediti njegov sin Stjepan Boschi (1851.-1928.) pučki učitelj, orguljaš u korčulanskoj Stolnici i prvi zborovođa „Korčulanskog pjevačkog društva Sveta Cecilija”.

U sačuvanim skladbama Glazbenog arhiva Boschi zastupljene su sve glazbene forme: od opera, preko simfonija, etida, sonata pa do divertimenta, ronda, largheta, nocturna, romansa, mazurki, poloneza, polki, potpuria, marševa, koračnica do valcera. A kada je riječ o skladateljima, bez dvojbe se može ustvrditi da gotovo nije bilo poznatijeg skladatelja, koji je svojim djelom obilježio europsko glazbeno stvaralaštvo, a da nije bio zastupljen u glazbenoj ostavštini Boschi.

Narodna slavjanska čitaonica

Postupak pri osnivanju društva

Osnivanje prosvjetno-kulturnih društava (čitaonica, pjevačkih, glazbenih) i drugih, u drugoj polovici XIX. stoljeća u Banskoj Hrvatskoj i u Dalmaciji, odvijao se po određenom zakonskom postupku. Najprije bi se izabrao Inicijativni odbor ili Promicateljno vijeće od umnih i uglednih osoba, od kojih je i poticala ideja o osnivanju nekog društva. Taj Odbor ili Vijeće bi sastavilo Pravilnik društva, te javnim Proglasom pozvalo građanstvo na skupštinu. Na skupštini bi se nazočnima obratio predsjednik ili član Promicateljnog odbora upoznavši ih s ciljem i svrhom osnivanja društva. Potom bi se povela rasprava o Pravilniku, nakon toga bi uslijedilo prihvaćanje prijedloga o osnivanju društva i usvajanje Pravilnika. Nakon toga bi se uputila molba s Pravilnikom C. K. Namjesništvu u Zadru na odobrenje. Činom odobrenja i upisivanja društva u Registar društava u Dalmaciji, Namjesništvo bi dopisom izvijestilo nadležno Kotarsko poglavarstvo, a ovo Općinu i samo društvo.

U pismohrani stare Korčulanske općine u Registru društava, nismo našli spise o postupku osnivanja čitaonice u gradu Korčuli, već samo njezin Pravilnik.

Pravilnik

Pravilnik ima 21 članak. U prva tri članka (1.-3.), uz ime i sjedište društva, navode se svrha i cilj njegova osnivanja, način na koji će se to postignuti i osobe, koje će zastupati društvo prema vani.

Od 4.-7. članka propisuju se uvjeti primanja u članstvo društva. U člancima 7.-9. propisuje se ustanovljenje glavnice društva od doprinosa članova utemeljitelja i uživatelja društva. Samo članovi utemeljitelji imaju pravo sudjelovati u skupštinskim odlukama i vlasnici su društvene imovine. Članci 10.-15. propisuju ovlasti upraviteljstva iz kojega se bira i predsjednik, o trajanju mandata, sazivanju skupštine, nadzor nad imovinom društva, poštivanje pravilnika. U članku 16. stoji da upraviteljstvo određuje broj i vrstu časopisa i novina koje će se koristiti u društvu i broj godišnjih zabava i priredbi. U članku 17. se navodi da svaki član može u čitaonicu dovesti i članove svoje obitelji i prijatelje. Članovi 18.-21. propisuju trajanje društva. Razmirice između članova i upraviteljstva će rješavati Odranički sud u koji svaka strana odabire svoga predstavnika, a ako se ne nagode, bira se treći. U slučaju raspuštanja društva, članovi na posebnoj sjednici odlučuju o imovini u smislu članka 9. Pravilnika.

Nagovještaj osnivanja čitaonice

Nagovještaj osnivanja narodne čitaonice objelodanio je Vicko Zaffron u zadarskom „Narodnom listu” 4. prosinca 1870. godine, pozivajući pučanstvo Otoka na pretplatu prijevoda s latinskoga na hrvatski jezik djela „Povijest korčulanske pobjede protiv Uluz–Aliji potkralju, održane 15. kolovoza 1571. godine” Antuna Rozanovića, koja se 1871. godine trebala tiskati u povodu 300-te obljetnice turske opsade Korčule 1571. godine u prijevodu Petra Franasovića (1819.-1883.). U tom se članku navodi: „...kako će prihod od prodaje biti uložena za ustanovljenje Narodne čitaonice u Korčuli za napredak narodnog jezika”¹

Osnivanje čitaonice

Čitaonica je osnovana 13. svibnja 1871. godine pod imenom „Narodna slavjanska čitaonica”. Prve prostorije su bile u Kalogjerinoj kući na trgu pred Stolnom crkvom (palača Gabrielis, danas Gradski muzej).² Iz odredaba Pravilnika doznaje se svrha i cilj osnivanja Čitaonice i na koji način se to želi postići: „...da promiče olahkoti i rasprostire narodni uzgoj (nauk) u svakom redu pučanstva. Takva svrha podignuti će se štivanjem knjiga i dnevnika političkih, znanstvenih i književnih, međusobnim sastancima...”

Iz sačuvanih spisa iz kasnijih godina (Statističkih izvješća od 1875.-

¹Zadar, Narodni list (dalje NL), 103, 4. prosinca 1870. NL, 10, 4. veljače 1871.

²Il Nazionale (Narodni list), 63, 9. kolovoza 1871.

1878. upućenih Namjesništvu u Zadru i Kotarskom poglavarstvu u Korčuli doznajemo, da je bilo 17 članova utemeljitelja, koji su svi bili iz grada Korčule, osim don Ivana Šemana iz Blata i 55 članova korisnika (dva iz Čare: Marko Depolo – Beor pok. Josipa i don Giorgio Depolo – Beor i jedan iz Smokvice: Kuzma Tomašić), a ostali su iz grada Korčule. Članovi Čitaonice su bili ugledni građani Korčule iz crkvenog, političkog i javnog života (tri profesora realne gimnazije, dva kanonika, liječnici, sudski činovnici, činovnici zdravstvenog ureda, carine, općine, pomorski kapetani...). Neki su i sve članove svoje obitelji učlanili u Čitaonicu.³ Prvi predsjednik novoosnovane Čitaonice bio je Rafo Arneri a upravitelji žarki rodoljubi: Josip Sponselli i Ivan Cviličević.

Pohrvaćenje Korčulanske općine – gradonačelnik Rafo Arneri

Godina 1871. imala je posebno značenje u povijesti grada Korčule. Osim što se te godine dostojanstveno i svečano obilježila 300-ta obljetnica uspješne obrane Grada od turske opsade zavjetnom misom i svečanim ophodom do novoizgrađene zavjetne kapele kod općine posvećene Majci Božjoj, te godine se zbilo još jedan veoma značajan događaj iz političke povijesti Grada.

„Autonomaška stranka”, koja je godinama imala većinu u Općinskom vijeću i gradonačelnika dr. Ivana Smrkinića u kolovozu mjesecu te godine, na općinskim izborima bila je poražena od „Narodne stranke” koja je dobila većinu u Općinskom vijeću, koje je za gradonačelnika izabralo Rafa Arnerija. Politički čin pohrvaćenja Korčulanske općine pretvorio se u izljeve oduševljenja kod pučanstva Grada i sela što je popraćeno člancima, brzojavima podrške te prigodnim pjesmama u onodobnom novinskom tisku.⁴

Kao i mnogi Dalmatinci, studirajući pravo u Italiji (Padovi), Rafo Arneri je zasigurno upoznao i obogatio svoja duhovna obzorja stoljetnom talijanskom humanističkom kulturom. U korčulansku gradsku sredinu vraća se 60-ih godina XIX. stoljeća, u vrijeme, kada su, po propasti višestoljetne mletačke vlasti potkraj XVIII. stoljeća i uspostavljanjem austrijske uprave početkom XIX. stoljeća, već započeli procesi demokratizacije političkog života i integracije dalmatinskog društva u hrvatsku narodnost. Širokih humanističko-

³Pismohrana općine Korčula, svezak Društva. Statistički izvještaj za 1875. godinu za Narodnu slavjansku čitaonicu: broj članova utemeljitelja 20, podupirajućih 77, ukupno 97. predsjednik Rafael Arneri notario, direktor Francesco Slavich kap.

Pismohrana općine Korčula, svezak Društva: Izvješće, koje je Čitaonica poslala Kotarskom poglavarstvu u Korčuli 27. travnja 1877. godine

⁴Pitamac Centralnog bogoslovnog sjemeništa u Zadru Petar Joković taj je događaj popratio i svojom prvom tiskanom pjesmom u zadarskom Narodnom listu br. 1, 3.I. 1872. pod nazivom: Kolovodjam korčulanskijem imenito Rafi Arneriću skoro imenovanom načelniku, napisana u Blatu 14. prosinca 1871.

kulturoloških pogleda, osjećajući se u duši Hrvatom, mladenačkim se poletom i žarom uključio u sve segmente društvenog života Grada. I sam je brojne društvene akcije inicirao i poticao. A kao osoba širokih kulturnih interesa, ugleda, zaljubljenik u svoj Grad, u svakoj je sredini bio rado viđen. Zbog toga je bio i biran u uprave raznih društava i drugih javnih i dobrotvornih ustanova. Jedan je od članova utemeljitelja i prvi dugogodišnji predsjednik najstarijeg prosvjetno-kulturnog društva s nacionalnim obilježjem „Narodne slavjanske čitaonice”, osnovane u Korčuli 1871. godine.

Žarište rodoljubne misli i svijesti – Spiritus movens društveno-kulturnih zbivanja u Gradu

Čitaonica je doista bila prvo osnovano domoljubno društvo u Gradu i ubrzo je postala žarište rodoljubnih misli, mjesto okupljanja intelektualaca, domoljuba i pokretač mnogih kulturnih pothvata i događanja u Gradu. U njoj su se održavali plesovi, poučna predavanja, pjesničke večeri, kulturne priredbe, koncerti. Čitaonica je surađivala i s ostalim društvima u Gradu, poglavito s „Korčulanskim pjevačkim društvom Sveta Cecilija”, koja nastupa u njenim prostorijama sa skladbama rodoljubnog karaktera.⁵

Nakon pobjede narodnjaka na općinskim izborima, Čitaonica je priredila svečanu večeru i priredbu rodoljubnog značenja prvom narodnom gradonačelniku Rafu Arneriju i cijeloj općinskoj upravi.

Na redovnoj godišnjoj skupštini Čitaonice u siječnju mjesecu 1884. godine, na dnevnom redu je bilo: izbor ravnateljstva i izvješće o stanju blagajne. Skupštini nije prisustvovao C.K. poglavar Konstantin Galasso, kao član utemeljitelj Čitaonice i kao politički povjerenik. Istoga dana i u isti sat poglavar je prisustvovao skupštini talijanskoj „Kazina”. Kazinaši ga izabraše za ravnatelja, što mu se zamjera. Članovi Čitaonice su izabrali ravnateljstvo: kap.Ivo Franasović-predsjednik, Slavomir Sinčić, učitelj Građanske učione u Korčuli i P. Tedeschi. Izvještaj o stanju blagajne i radu Čitaonice podnio je Rafo Arneri, ističući, da je u vrijeme poklada održano više priredaba, zabava, društvenih plesova i tombola. Naglasio je, da su to bile „prave narodne svečanosti i dokaz da domovina neumrlog Kanavelića ne drijema, nego da je mladež, ta odabrana naša nada, nadahnuta i opijena pravim narodnim duhom, a da krasotica u čijim je rukama kao buduća majka budućnost naša, goji veliku ljubav prema jeziku i otadžbini.” Na plesovima su se plesali stari korčulanski

⁵NL, 8, 29. siječnja 1884.; NL, 11, 9. veljače 1884.

plesovi (četvorka, 24 pasa i drugi).⁶

Nije bilo važnijeg događaja ili zaslužne osobe iz povijesti hrvatskog naroda, ali i korčulanske prošlosti, a da ga nije obilježila svečanom akademijom, predavanjem ili brzojavima podrške. Od brojnih domoljubnih i rodoljubnih događaja koji su se održavali u Čitaonici, ili koje je ona potaknula, spomenuti ćemo samo one važnije.

Za 25. obljetnicu izlaženja zadarskog „Narodnog lista” 1887. godine Čitaonica je poslala uredništvu brzojav, potičući ga da ustraje promicati hrvatski nacionalni duh.⁷ Te je godine umro don Mihovil Pavlinović ustrajni borac za hrvatska narodna prava i slobodu hrvatskoga naroda, koji je govorio da „pravi patriotizam počinje od svoga vlastitog ognjišta, od svoga rodnog mjesta”. Tim povodom Čitaonica je poslala brzojav, koji je tiskan u „Narodnom listu” u kojem piše: „Nad lijesom dum Mije Pavlinovića, suzami vapimo njemu vječni pokoj, a molimo za nas: daj Bože našem narodu drugog apostola slična dum Miji.”⁸ Prigodom prikupljanja novčane pomoći za hrvatske đake i sveučilištarce u Beču, uz Korčulansku općinu, „Korčulansko pjevačko društvo Sveta Cecilija”, novčanu pomoć je dala i „Narodna slavjanska čitaonica”, a osobne priloge je dalo još 38 građana.⁹

Godine 1890. Čitaonica se pridružila proslavi otkrića spomenika fra Andriji Kačiću Miošiću u Makarskoj, uz gradonačelnika kap. F. Slavića, Korčulansku glazbu, u Makarsku je otišao i veći broj domoljuba, koje je vodio Rafo Arneri. Na povratku sa svečanosti, prekovelebitski Hrvati su svratili u Korčulu gdje ih je dočekao gradonačelnik i ravnatelj Čitaonice Boschi. Navečer je u Čitaonici priređeno slavlje i svečana večera tijekom koje je svirao tamburaški zbor „Korčulanskog pjevačkog društva Sveta Cecilija” i „Korčulanska glazba.” Prema pisanju onodobnih novina, svečanost se pretvorila u očitovanje zajedništva i težnje za ujedinjenjem svih hrvatskih krajeva s poklicima: „Živila Hrvatska”, „Živila braća Hrvati!” Iz brzojava, koji je Korčulanska čitaonica poslala sudionicima otkrivanja Kačićeva spomenika u Zagrebu 1891. godine, jasno je očitovana izražena težnja korčulanskih Hrvata-narodnjaka, okupljenih u toj Čitaonici slijedećim riječima: „Neka Bog i narodna slava usreći i ujedini čim prije raskomadanu domovinu Hrvatsku!”¹⁰ Iste godine 1891. Korčulanska

⁶NL, 21, 15. ožujka 1884.

⁷NL, 12. ožujka 1887. Brzojav glasi: „Slava Bogu dovršio se četvrt vijeka borbe pod narodnim barjakom. Još nam je puta. Ne klonite duhom za slobodu.” Za Narodnu čitaonicu Boschi.

⁸NL, 43, 1. lipnja 1887.

⁹NL, 26, 30. ožujka 1887.

¹⁰NL, 70, 10. rujna 1890. ; NL, 76, 23. rujna 1890.

čitaonica je poslala brzojav sudionicima otkrivanja spomenika Ljudevitu Gaju u Krapini u kojem veli: „Zdravo da si kolijevko slavna, koja si hrvatskom rodu darovala muža velikog. Ponosi se i diči svojim ponosom i dikom svih Hrvata”.¹¹

Te 1891. godine, na Glavnoj godišnjoj skupštini Čitaonice, zaključeno je, da se od 1892. godine pa sve do onog dana, kad se otvori Liječnički fakultet na Hrvatskom sveučilištu u Zagrebu, Čitaonica će umjesto da troši za pokladne zabave, namijeniti godišnje na korist zaklade za spomenuti Liječnički fakultet barem 50 fiorina.¹²

Ideja o izgradnji Hrvatskog doma

U Gradu se osjećao manjak prikladnog gradskog prostora za javne nastupe (kazališne predstave, koncerte...). Sve javne priredbe su se održavale u dvije dvorane u Gradu. To je bila dvorana Čitaonice i općinska dvorana. Domoljubna i rodoljubna djelatnost Čitaonice sve više se osjećala u Gradu, pa su priredbe, zabave, plesovi, predavanja, koje je organizirala Čitaonica bile dobro posjećivane. Posebno treba naglasiti dobru suradnju s „Korčulanskim pjevačkim društvom Sveta Cecilija” i „Korčulanskom občinskom glazbom”, koji su davali koncerte u njezinim prostorijama imajući na svome repertoaru, uz djela stranih skladatelja i djela domaćih skladatelja (I.pl.Zajca, I.Bozzotija, F.pl.Kuhača, F.S.Vilhara, Jenka, Svobobe, S.Albinija i drugih). Često su prostorije Čitaonice bile pretijesne za sve one, koji su željeli prisustvovati nekoj priredbi, koncertu. Često se u novinskim izvješćima s javnih nastupa tih društava naglašavalo da je čitaoničina dvorana neprikladna za javne nastupe, pa su za to davali prednost općinskoj dvorani. Zbog toga su se u Čitaonici zauzimali za ostvarenje ideje tadašnjeg predsjednika Čitaonice kap.Ivana Franasovića o izgradnji Hrvatskog doma, u koji bi se smjestila spomenuta društva.

Osnivanjem „Hrvatskog sokola” 1905. godine i „Hrvatskog društva za pučku prosvjetu Kanavelić”, još više se osjećala potreba za izgradnjom Hrvatskog doma, pak je godine 1906. Općina spomenutim društvima dodijelila teren, na kojem je Dom izgrađen uoči I. svjetskoga rata.

¹¹NL, 83, 10. listopada 1891.

¹²NL, 36, 6. svibnja 1891.

Frano Radić daje ostavku u članstvu Čitaonice

Frano Radić, učitelj kamenoklesarstva i brodogradnje na Građanskoj učionici, iskreni domoljub i rodoljub, u svjetonazoru čvrsto osvjedočeni katolik, duboki vjernik, zaslužni istraživač korčulanske prošlosti i spomeničke baštine govorio je i pisao:

Upoznaj sam sebe moj hrvatski narode,
upoznaj svoju prošlost iz koje će u
tvojoj duši oživjeti narodna samosvijest,
kojom ćeš čuvati svoje narodno biće u budućnost.

Pisma, koja je pisao svojim štovateljima, znanstvenicima i ustanovama započinjao je motom: Hvaljen Isus – Živila Hrvatska!

Kao odlučan borac protiv autonomaša i talijanaša, boreći se za iskorjenjivanje talijanštine u Dalmaciji, smatrao je da Čitaonica ne djeluje u čisto hrvatskom duhu. Nije se slagao sa „slavjanskim” imenom i odredbama 3. članka Pravilnika koji dopušta i čitanje knjiga i novina na talijanskom jeziku. Zahtijevao je izmjenu Pravilnika i promjenu imena Čitaonice, zbog toga je dao ostavku u članstvu.¹³

Čitaonica se nazvala pravim imenom – hrvatskim

U doba sve jačeg očitovanja hrvatskoga narodnoga imena, različita društva u južnoj Hrvatskoj, koja su prvotno nosila „slavjansko” ime, zamijenili su ga hrvatskim.

1893. godine, na Godišnjoj skupštini čitaonice, održanoj 21. studenoga, mijenja se ime „Narodna slavjanska čitaonica” u „Hrvatska čitaonica”. Prijedlog je jednoglasno usvojen s velikim oduševljenjem svih članova. Kliče se novoizabranom predsjedniku i upraviteljstvu: „Živio nam novi predsjednik Čitaonice Ivan Boschi s ostalim upraviteljstvom!” Preinačenje Pravilnika treba pripremiti posebni Odbor u koji su izabrani Rafo Arneri, Fazinić Jozo i Frano Radić. Prihvaćen je prijedlog D. Tadića da se otkaže pretplata na „Osservatore triestino” i „Adria”, i da se Čitaonica pretplati na „Katoličku Dalmaciju” i „Objavitelj dalmatinski”, kao i prijedlog Joza Fazinića da se sveti Ćiril i Metod izaberu za zaštitnike Čitaonice, te da se svake godine taj dan proslavi svečanom priredbom.¹⁴

¹³NL, 28, 6. travnja 1892.

¹⁴NL, 94, 23. studenoga 1893. Danas, nakon 23 godine, naša Čitaonica prozvala se pravim imenom hrvatskim.

Nije nam poznato, jesu li se osim promjene imena mijenjale i pojedine odredbe Pravilnika, poglavito članci 3. i 4., koji su i bili kamen smutnje među članstvom, jer je mogao svatko doći u Čitaonicu tko nije kažnjavan i uz slavjanske (hrvatske) čitati i talijanske knjige. Zbog toga dubrovačka „Crvena Hrvatska” opaža: „Dali su joj hrvatsko ime. Time smo samo promijenili gornju haljinu, a donju isto gnusnu i traljavu ostavili.”¹⁵

O tome i o novom prepravljenom Pravilniku, nismo našli pisanog traga u arhivu. Međutim, na osnovu javnoga društveno-kulturnog djelovanja u narednim godinama, koja su ostala zabilježena, poglavito zbog sve češćih i jačih napada iz autonomaško-talijanskih krugova i vrha kotarske vlasti, možemo bez dvojbe zaključiti, da je Čitaonica nastavila svoju prosvjetiteljsko-kulturnu misiju u širenju i jačanju narodne svijesti o hrvatskom nacionalnom identitetu.

Godine 1893. Korčula je svečano proslavila i obilježila jubilej (15 godina pontifikata) svetoga oca Lava XIII. (1878.-1903.). na korčulanskoj katedrali je izvješena Papinska zastava, na zgradama u starom Gradu viju se trobojni barjaci, balkoni i prozori su urešeni cvijećem i sagovima. Korčulanska općina i Čitaonica šalju brzojave Svetom Ocu u Rim. Poglavito nas zanima sadržaj brzojava, koji je uputila Čitaonica, koji ovdje donosimo:

„Ova „Slavjanska narodna čitaonica” pridružujući se današnjem veselju vaskolikog katoličkog svijeta prepokorno vapi: Oče sveti! Doviđi Božje djelo započeto Okružnicom GRANDE MUNUS, što ga katolički Slaveni a posebno mi Hrvati trebujemo kao umirući Svete pričesti.

Predsjednik Rafo Arneri.¹⁶

U obranu staroslavenskog jezika – glagoljice

Spomenuto obilježavanje petnaestogodišnjice pontifikata pape Lava XIII. (1878.-1903.) u gradu Korčuli godine 1893., kao i brzojav koji je Korčulanska čitaonica uputila Svetom Ocu u Rim, moleći ga za oživotvorenje njegove enciklike GRANDE MUNUS iz godine 1880. o upotrebi staroslavenskog jezika- glagoljice u bogoslužju, posvjedočuje nam, da je Čitaonica ostala vjerna svome kulturnom poslanju isticanja i očuvanja povijesnih vrijednosti hrvatskog naroda.

¹⁵Dubrovnik, Crvena Hrvatska IV, 2, 13. siječnja 1894.

¹⁶Ivan Prodan, Borba za glagoljicu – Povijest glagoljice i njezini izvori, Zadar 1900. Dr. Luka Jelić, Fontes historici liturgiae glagolito-Romane A XIII. AD XIX. saeculum, Krk 1906. Frano Ivanišević, Glagoljica u narodnom preporodu Dalmacije, Jadranska straža VII, decembar 1929.

Naime, jezik katoličke crkve u bogoslužju je bio latinski. U preporodnom XIX. stoljeću, pored borbe za upotrebu narodnog-hrvatskog jezika u školi i javnom životu, potaklo se i pitanje očuvanja staroslavenskog jezika-glagoljice, koja je najraširenija bila na području Dalmacije, posebno u Zadarskoj i Splitskoj biskupiji, gdje su i postojala dva „ilirski” sjemeništa, Zmajicevo u Zadru i u Priku kod Omiša. U njima su se odgajali za svećenike djeca sa sela. Austrijska državna vlast je iz političkih razloga htjela uništiti ili ograničiti upotrebu glagoljice u bogoslužju samo na seoske župe na teritoriju Monarhije. Naime, u oživljavanju glagoljice, Austrija je vidjela panslavistički pokret, tj. povezivanje slavenskih naroda i zahtjev za ujedinjenje hrvatskih zemalja.

Zbog toga su Dalmacija, a poglavito Split prvi bili na udaru Bečkog dvora. Pod njegovim pritiskom, rimski nuncij u Beču i rimska Kurija raznim odredbama, dekretima, naputcima prisiljavali su dalmatinske biskupe da ograničavaju upotrebu glagoljice samo na seoske župe. Hrvatski puk u Dalmaciji sa svojim svećenstvom, općine, društva, pozivajući se na encikliku pape Lava XIII. GRANDE MUNUS (Veliko poslanje) ustaju u obranu glagoljice. Održavaju se protestni skupovi dalmatinskih općina (Splita, Omiša, Trogira, Makarske), sastavljaju se spomenici s podacima o upotrebi glagoljice u bogoslužju na području Dalmacije. Prvu je sastavio poseban Odbor svećenstva, osnovan u Splitu 1897. godine na čelu s don Franom Bulićem, koju je potpisalo 535 svećenika koju će u jubilarnoj godini 1900. don F. Bulić uručiti papi Lavu XIII. uz objašnjenje i potporu.

Druga spomenica će biti sastavljena na velikom Narodnom pokrajinskom sastanku u Splitu, koji je sazvao tadašnji načelnik Vinko (Vicko) Milić (1833.-1910.) na čelu Odbora od 20 uglednih građana. Zbor je održan 6. srpnja 1902. godine u splitskom kazalištu prepunom rodoljuba iz grada i okolice i izaslanika brojnih dalmatinskih općina, na kojem je pročitano 145 brzojavnih pozdrava i podrške iz Dalmacije i koje je posebno poslanstvo, kojega su činili V. Milić i članovi općinske uprave dr. Eduard Grgić i Vinko Katalinić u Rimu uručili Svetom Ocu. V. Milić je u Splitu uživao posebno poštovanje kao borac za glagoljicu, zbog čega su ga nazivali i „civilnim biskupom”.¹⁷

Ove dvije spomenice spriječile su provedbu rimske kongregacije o razdjeljenju župa. Prvim svjetskim ratom i propašću Austrije, prestaje pritisak Beča, glagoljica je slavila svoju pobjedu.

¹⁷Ivanka Kuić, Vinko Milić načelnik Splita, Jedan iz Prvih redova, Kulturna baština, Splitski gradonačelnici 1882.-1918., Split 2018., 131.-163.

Nakon uspostave jugoslavenske države, na sastanku svih katoličkih biskupa Jugoslavije, održanom u Zagrebu u studenom 1918. godine, zaključeno je, da se u svim katoličkim crkvama u Jugoslaviji misa govori na narodnom jeziku, te da se što prije tiska novi „Staroslavenski misal“. Uz pomoć Vlade Misal je tiskan u Rimu 1928. godine.

No, trebalo je dobiti dopust Svete Stolice, pa su u tom cilju, sredinom travnja 1921. godine u Rimu boravili zagrebački biskup dr. Bauer, ljubljanski Jeglič i đakovački biskup Akšamović. Oni su isposlovali od Svete Stolice dozvolu uporabe „Hrvatskog evangjelistara“ u ritualu za sve katoličke crkve u Jugoslaviji. Između dva rata, u svim župama na otoku Korčuli mise su se pjevale na narodnom jeziku, a naročito je bila popularna „Staroslavenska misa“ Karla Adamiča.

Trn u oku mjesnih autonomaša i talijanaša

Domoljubna i rodoljubna djelatnost Čitaonice, ali i drugih društava s nacionalnim oznakama, osobito pjevačkih i glazbenih („Korčulanske hrvatske občinske glazbe“, „Korčulanskog pjevačkog društva Sveta Cecilija“, „Hrvatskog sokola“, „Hrvatskog društva za pučku prosvjetu Kanavelić“), koja su u svom repertoaru, uz glazbena djela stranih (klasičnih) skladatelja, imali i djela domaćih skladatelja (I. pl. Zajca, I. Bozzotija, F. pl. Kuhača, F. S. Vilhara, Jenka, Svobode, S. Albinija i drugih) bila su trn u oku mjesnim autonomašima i talijanašima. Oni su unatoč porazu na općinskim izborima 1871. godine, krajem stoljeća, još uvijek bili jaki, zauzimajući važna mjesta u javnom životu Grada i nekim njegovim ustanovama (Kotarskom poglavarstvu, sudu, poreznoj upravi, katastru). Utočište su imali u autonomaško-talijanaškim društvima („Cassina“, „Banda Cittadina“, „Societa operaia“, „La Lega Nazionale“, „Minerva“). Često su svojim postupcima, provociranjem, prijetnjama ometali rad ne samo Čitaonice nego i drugih rodoljubnih društava, pa je znalo doći do otkazivanja i prekida njihovih nastupa. Poglavitno je bila na meti tih krugova i njihovih glasila „Dalmata“ i „Avenire“, Građanska učiona u Gradu i njezina dva istaknuta učitelja Frano Radić i Vid Vuletić – Vukasović, koji su sa svojim učenicima pripremali svečane akademije, držali brojna javna predavanja s posebnim naglaskom na poticanju rodoljubne svijesti i ljubavi za svoj hrvatski narod i hrvatski narodni jezik.

U onodobnom novinskom tisku iz 1892. godine ostalo je zabilježeno, kako je F. Radić, zbog svog govora, održanog u korčulanskoj Čitaonici, u kojem je apelirao na majke, da materinjim jezikom hrvatskim uzgajaju rod i

da u nježnom srcu djece svoje usade ljubav prema domovini, bio napadnut u autonomaško-talijanaškom tisku. I V. V. Vukasović je bio napadnut u njihovim novinama, što je na satu Hrvatskoga jezika, čitao i analizirao pjesme hrvatskih pjesnika. Poglavitno je s učenicima volio čitati i analizirati pjesme svoga učitelja i vrlog rodoljuba Stjepana Buzolića iz njegove zbirke „Bog, rod i svijet“, a osobito prvu pjesmu „Moje milje i omilje“, pjesmu punu zanosa i ljubavi za mili narod svoj i hrvatsku domovinu.

Don Andrija Alibranti kanonik Korčulanskog zbornog kaptola i dr. Natale Trojanis korčulanski mitronosni opat

U napadu na Čitaonicu i Građansku učionu, F. Radića i V. V. Vukasovića, posebno su se isticali Andrija Alibranti i opat Natale Trojanis. Andrija Alibranti kao student Zadarske bogoslovije, u prvoj polovici XIX. stoljeća, priklonio se narodnim preporoditeljima prihvaćajući njihove ideje, promičući narodni jezik i šireći knjige pisane na hrvatskom narodnom jeziku među korčulanski puk, preko svećenika Petra Franasovića. Vrativši se u rodnu Korčulu nakon završetka studija priklanja se autonomašima-talijanašima, favorizirajući, kao kotarski školski nadzornik talijanski jezik u javnom i kulturnom životu Grada. Iako se nastava u školama Korčulanskog kotara odvijala na narodnom, hrvatskom jeziku, Alibranti je zahtijevao od učitelja, u službenom obraćanju njemu, kao i na Kotarskim učiteljskim konferencijama, da govore talijanskim jezikom, te da se i zapisnici pišu na talijanskom jeziku. U svakoj prigodi je podcjenjivao hrvatski jezik i narodne pučke učitelje, napadajući ih i na sjednicama Pokrajinskog učionskog vijeća, ocjenjujući njihovo djelovanje u školi pogubnim za odgoj mladeži. U njihovu obranu putem natpisa u „Narodnom listu“ ustajali su rodoljubni korčulanski građani, hrabreći ih u njihovom plemenitom radu s učenicima.

Ukidanje Biskupije i uspostava Opatije

Pečatnicom (Bulom) pape Lava XII. (1823.-1829.) od 30. lipnja 1828. godine, poslije više od 500 godina postojanja ukinuta je Korčulanska biskupija i zauvijek (in perpetuum) pridružena Dubrovačkoj biskupiji. Korčulani se nisu mogli pomiriti s ukinućem Biskupije, pa su poslije dugotrajnih pregovora i nastojanja uspjeli da je Papinskom poveljom od 20. lipnja 1876. godine korčulanska crkva proglašena Opatijom s kaptolom kanonika i mitronosnim opatom na čelu.

Prvi mitronosni opat je bio dr. Natale Trojanis. Korčulanski nadžupnik je bio od 1865.-1876., a korčulanski opat od 1876. do umirovljenja 1917. godine. Bio je član Kotarskog učionskog vijeća i upravitelj C.K. Realne gimnazije (Niže realne gimnazije) s talijanskim jezikom. Hrvatski jezik se učio samo kao predmet. Od osnivanja prve novčane ustanove u Dalmaciji „Cassa di mutuo credito di Curzola” (Blagajna uzajamne vjeresije na Korčuli), kojom su upravljali autonomaši, njezin upravitelj je bio Natale Trojanis. U povodu 50-te obljetnice vladanja cara Franje Josipa I., Car je odlikovao opata Trojanisa „Ordenom zlatnog križa s krunom”. Na prijemu u Općinskoj vijećnici, odlikovanje Trojanisu je predao kanonik A. Alibranti, posebno doputovavši iz Dubrovnika za tu prigodu. Održao je prigodni govor na talijanskom jeziku, a Trojanis mu je zahvalio također na talijanskom jeziku. Zauzimanjem „Casse di mutuo”, u kojoj je Trojanis do utemeljenja bio predsjednik, „Banda cittadina” je pred katedralom održala koncert u njegovu počast. Nakon prvog imenovanog počasnog konzervatora A. Alibrantija za otok Korčulu od strane bečke Centralne komisije za spomenike, koju će obavljati od 1884.-1893. godine, nasljeđuje ga opat Trojanis od 1893.-1918. godine.

Opat Trojanis je bio uvjereni i osvjedočeni autonomaš-talijanaš, koji je protežirao autonomaška društva u Gradu. Premda se u javnom i društvenom životu koristio hrvatski jezik kao službeni jezik, Trojanis je svoje dopise iz opatskog ureda slao Općini i društvima na talijanskom jeziku. Na izborima za zastupnike u Dalmatinskom saboru 1895. godine, autonomaši su kao svog kandidata za zastupnika grada Korčule kandidirali opata Trojanisa. Međutim, na tim izborima je pobijedio narodnjak Josip Zaffron. Talijanaši su ga oslovljavali „budućim dubrovačkim biskupom”. „Banda cittadina” (Građanska glazba) je osnovana 1877. godine od strane narodnjačke Općine, ne iz političkih ili stranačkih razloga, već iz potrebe da bude na usluzi Općini na proslavama crkvenih i državnih blagdana i za protokolarnu potrebu pri dolasku državnih i pokrajinskih dužnosnika te uglednih osoba iz crkvenog i kulturnog života, koji su posjećivali Grad. Zbog toga ju je Općina i pomagala godišnjom novčanom potporom od 300 fiorina, zahtijevajući da Glazba ostane stranački nepristrana, te da prigodom javnih nastupa svira barem jednu skladbu, koračnicu, slavjanskih skladatelja. S vremenom se Banda cittadina sve više pretvarala u stranačku, autonomašku, i u upravu su zasjeli ljudi, koji su pritajeno ili otvoreno pripadali „Autonomaškoj stranci” kao C. K. Kotarski liječnici dr. Konig, dr. Zovetti kojega su nazivali „Bajamontijevom prirepinom”, dr. Prinetti učitelj glazbe,

prof. Giralardi, Pietro Smrkinić, Jerko Španić, Marko Smrkinić, dr. Stjepan Smrkinić, Mateo Bernardi, Giovanni Glavocich, Antonio Radiza, Giorgio Perucich, Vincenzo Caenazzo, Vergilije Benussi, Francesco Fabris pok. Antuna. Zbog jačanja autonomaštva u Glazbi i sukoba s Općinom zbog samovoljnog odbijanja nastupa na javnim rodoljubnim priredbama i koncertima, iz Glazbe izlaze glazbari narodnjaci (njih 25, od ukupno 50 glazbara), pak Općina osniva 1892. godine „Korčulansku hrvatsku občinsku glazbu”.

Često je dolazilo do sukoba između ove dvije glazbe, bilo da se radilo o davanju suglasnosti za mjesto i vrijeme održavanja javnih priredbi ili da se radilo o ponuđenom programu, koji bi se izvodio. U tome nije pomoglo ni donošenje „Redarstvenih odredaba” od strane Općine kojima su se regulirali javni nastupi obiju glazbi, jer su kotarska vlast i opat Trojanis uvijek pomagali autonomašku stranu, često zabranjujući nastupe hrvatskih društava i izvođenje njihovih priredaba s rodoljubnim oznakama, u čemu im je, svojim napisima pomogao list „Il Dalmata”, koji je izlazio u Zadru. Pod prijetnjom kazne, Trojanis je zabranjivao klericima posjećivanje „Hrvatske čitaonice” i prekoračio ih što su skloni „Hrvatskoj občinskoj glazbi”, dok je opat pred ložom pljeskao „Banda cittadina”.

Razumije se, da je Kotarsko poglavarstvo, kao predstavnik državne, odnosno pokrajinske vlasti, bilo protivnik, hrvatskih nacionalnih društava u Gradu, poglavito „Hrvatske čitaonice” i raznim neprimjerenim postupcima, prijetnjama i zabranama, prezirući i onemogućavajući njihovo djelovanje. U tomu su posebnu revnost pokazivali kotarski poglavari Giovanni Avoscani (1868.-1879.), Constantin Galasso (1879.-1884.) i Giuseppe Marinković (1898.-1914.). Za ovu prigodu spominjemo slučaj zapljene „Hrvatske pjesmarice”, tiskane na Sušaku 1881. godine, koja se je nalazila u Čitaonici, koju je Kosta Galasso dao zaplijeniti na prijedlog Državnog odvjetništva u Dubrovniku.¹⁸ (Prilog 1.)

Na izborima za gradskog zastupnika u Dalmatinski sabor 1884. godine, narodnjački predloženi dr. Josip Zaffron, premda je dobio većinu birača, biračko je Povjerenstvo, pod pritiskom kotarskog poglavara Koste Galassa i njegovih činovničkih slugu, različitim političkim smicalicama i krivotvorenjem izbornih uspjeha, većinu dala predložniku „Autonomaške stranke” dr. Ivanu Smrkiniću. Međutim, na zasjedanju Dalmatinskog sabora Smrkinićev je izbor poništen, a Zaffronov potvrđen. Zbog tih događaja viša

¹⁸NL, 36, 13. svibnja 1884.

je vlast kotarskog poglavara Kostu Galassa premjestila iz Korčule u Imotski. Čuvši vijest da je Sabor potvrdio Zaffronov izbor, svoje rodoljubne osjećaje i oduševljenje, većina glazbara „Bande cittadine”, htjela je na vanjski način proslaviti mimohodom kroz Grad, svirajući rodoljubne koračnice. Tome se usprotivila autonomaška manjina glazbara s nekolicinom iz Uprave. Kada je kotarski poglavar Galasso odlazio iz Korčule, nitko ga od narodnjaka nije ispratio, ni Upraviteljstvo Općine, ni gradski zastupnik, što svjedoči koliko je bio omražen u narodu. Ispratili su ga tek korčulanski autonomaši i dio glazbara „Bande cittadine”, koji su mu svirali na rastanku, unatoč općinskoj zabrani.¹⁹

Prigodom izbora za zastupnika u Carevinsko vijeće u Beču 1892. godine kandidat Narodne stranke je bio dr. Juraj Biankini za kotareve Šibenik-Knin-Drniš, a protukandidat Sava Bjelanović na listi „Autonomaško-talijanaške stranke”. Biankinievu izbornu pobjedu oduševljeno su pozdravili brojnim brzojavima i stanovnici otoka Korčule. Brzjav „Korčulanske čitaonice” je bio sljedećeg sadržaja: „Čestitamo srdačno i oduševljeno na izboru, kao dostojnomu i neustrašivom poborniku hrvatskih prava.“ Na taj brzjav oštro je reagirala Visoka vlada dalmatinska preko kotarskih poglavara, uputivši dopis svim rodoljubnim društvima u Dalmaciji prijeteci njihovim raspuštanjem. Dopis je upućen i „Korčulanskoj čitaonici”²⁰ (Prilog 2.).

Godine 1896. u Zadru je umro dr. Miho Klaić, vođa Narodnog pokreta u Dalmaciji od 1860. godine. Bio je predsjednik Dalmatinskog sabora, 25 godina predsjednik Zemaljskog odbora, član Pokrajinskog školskog vijeća, predsjednik „Matice dalmatinske” i zastupnik u Carevinskom vijeću u Beču. Općina Korčula i Općina Blato poslale su vijence, a u ime društava iz grada Korčule („Hrvatske čitaonice”, „Hrvatske občinske glazbe” i „Pjevačko društvo Sveta Cecilija”) pogrebu je prisustvovao dr. Ivo Krstelj.²¹

Proslava 400-te obljetnice hrvatske književnosti 1901. godine

Poticaž za obilježavanje ovoga jubileja dala je „Hrvatska čitaonica” započevši s pripremama početkom mjeseca kolovoza te godine. Korčulanska mladež, njih oko četrdesetak, sakupila se u „Hrvatskoj čitaonici” na rodoljubni dogovor, izabравši poseban Odbor za proslavu. Budući je već ranijih godina

¹⁹Pismohrana općine Korčula, Zapisnik sjednice Općinskog vijeća od 23. srpnja 1883.

NL, 44, 14. lipnja 1884.

NL, 46, 21. lipnja 1884.

²⁰NL, 11, 6. veljače 1892.

NL, 18, 2. ožujka 1892.

²¹NL, 4. siječnja 1896., NL, 8. siječnja 1896.

bila utemeljena Zaklada za podizanje spomenika korčulanskom pjesniku Petru Kanaveliću, spomenuti Odbor je zaključio, da će čisti prihod svih budućih zabava, priredbi, koncerata, koje bude organizirala Čitaonica biti namijenjen Zakladi Kanavelić. Akademikari će pripremati predavanja, pjesničke i književne večeri te izlete u okolna sela radi pouke naroda. Dva oružnika u kacigama budno su pratila ovaj skup u Čitaonici. Odbor za proslavu je izdao Proglas, koji je dijelio vrli Hrvat, sveučilišni đak Ivo Bonifacij Lovričević.

Podijeljeno je i nekoliko proglašenja protiv tuđinstine, zbog kojih je bio optužen kotarskom poglavaru Marinkoviću, koji slučaj proslijedi Sudu. Pristav Marinković, brat kotarskog poglavara osudio je Lovričevića na 40 kruna globe ili 4 dana zatvora.

Korčula se pridružila općoj proslavi, jer je u toj davnoj četi boraca vidjela i svoje sinove, pak se osim predavanja o ocu hrvatske književnosti Marku Maruliću, drže predavanja i o korčulanskim književnicima P. Kanaveliću, J. Baničeviću, J. Salečiću, A. Ružiću, M. Gregu, I. Kaporu. Nekoliko dana prije proslave u Čitaonici su bili izloženi darovi (u novcu), namijenjeni za podizanje spomenika P. Kanaveliću. Proslava se održavala dva dana 7. i 8. kolovoza iste godine. Prvog dana (7. VIII.), u dvorani Ivančević davala se tragedija „Stjepan – posljednji kraj bosanski”. Sutradan (8. VIII.) nije održana glagoljaška misa u crkvi sv. Nikole, jer nije mogao doći otac glagoljaš iz Zadra. Budnica „Hrvatske občinske glazbe” u varošima i oko starog Grada uz sviranje rodoljubnih koračnica, probudila je Korčulane, koji su pohrlili u katedralu na svečanu sv. misu, koja se je održala na latinskom jeziku. Misi je prisustvovala cijela Glazba s barjakom. Poslije mise se narod u povorci na čelu s Glazbom uputio put Kanavelićevih dvora. Pred pjesnikovom kućom, Glazba je odsvirala „Hrvatsku himnu” a okupljeni narod radosno je klicao pjesniku.

Program se nastavio predavanjima u Općinskoj vijećnici o pregledu hrvatske književnosti, Maruliću, ilirskom pokretu, sv. Ćiril i Metodu i o spomenutim korčulanskim književnicima, koje su održali: Ivo Bonifacij Lovričević, Šimun Arneri, Ljubomir Arneri, Marko Kopšić i Josip Sladović. Navečer je u Općinskoj dvorani održan svečani koncert „Svete Cecilije” s programom rodoljubnih skladbi. S pjevačkim i tamburaškim zborom vješto i s toliko mara i glazbenog talenta je dirigirao gosp. Korejs, premda je bio samo član pjevačkog zbora. Isticali su se u pjevanju: gđica Irena Vigna, Ivanka Ricci, Anka i Marija Svoboda, gospoda: V. Ljubišić i R. Korejs ugodnim solo pjesmama. Gđica Jelisava Firenza pratila je solo pjevače na glasoviru, a

Ivo Bonifacij Lovričević na tamburici. Deklamirao je mladi Ivo Tedeschi, a Ljubomir Arneri se iskazao u ulozi Zrniskoga. Uspjeli nastup imao je Muški pjevački i Tamburaški zbor „Svete Cecilije”. Novčani prihod od 780 kruna sakupljen na tom koncertu namijenjen je Zakladi Kanavelić.

Nakon završetka vrlo uspješnog koncerta, pred općinskom dvoranom se okupila grupa mjesnih autonomaša oboružana štapovima u namjeri obračunavanja s pjevačima i okupljenim hrvatskim rodoljubnim pukom, ali intervencijom oružništva spriječen je veći sukob. Tom prigodom je opat Trojanis iskalio svoj stari prezir prema Hrvatima, zabranjujući klericima prisustvovanje toj rodoljubnoj proslavi, dok im je dopustio prisustvovati koncertu talijanske opere, koja je gostovala u Gradu.²²

Proslava 100-te obljetnice rođenja pjesnika Petra Preradovića (1818.-1872.)

Godine 1918. po cijeloj Hrvatskoj, a osobito u Zagrebu, pripremala se proslava 100-te obljetnice rođenja pjesnika Petra Preradovića. Poticatelji te proslave u gradu Korčuli bili su „Hrvatska čitaonica”, „Sveta Cecilija” i društvo „Kanavelić”.

Premda su se političke prilike u Austrijskom Carstvu vrtoglavo bližile svom raspletu, i premda je hrvatski narodni duh ovladao političkim kulturnim i društvenim životom Grada i cijelog Otoka, ipak je još uvijek službena i nadređena državna vlast u Kotarskom poglavarstvu pravila poteškoće rodoljubnim društvima.

Naime, još uvijek se za sve javne nastupe moralo dobiti dopuštenje Kotarskog poglavarstva, nakon davanja programa na uvid. Govori, kazališni komadi, glazbene skladbe, nepoćudne državnoj vlasti, pregledavane su, a zahtijevalo bi se, da se neke i izbace iz Programa. To se zbilo povodom smrti Jakova Vilovića učitelja Građanske škole u Korčuli i člana Diletantskog kluba. Tadašnji politički povjerenik Tomo Kalogjera, tražio je na uvid već pripremljeni nadgrobni govor, nakon čega je zahtijevao da se iz njega izbacio dio koji se odnosi na isticanje pokojnikove ljubavi prema domovini i njegovoj čežnji za slobodom. To se zbilo i na podnošenju prijave s Programom za proslavu 100-te obljetnice rođenja P. Preradovića, koju su zajednički podnijeli predsjednici triju društava: Roko Arneri u ime „Hrvatske čitaonice”, don Božo Depolo

²²NL, 80, 5. listopada 1901., NL, 68, 24. kolovoza 1901., NL, 73, 11. rujna 1901. NL, 77, 25. rujna 1901., Dubrovnik, Crvena Hrvatska XI, 38, 21. rujna 1901.

u ime „Svete Cecilije” i don Maksimilijan (Mašo) Bodulić (1866-1935.) u ime „Kanavelića”. Budući mu se učinilo nepoćudnim predavanje o pjesniku, koje je sastavio učitelj Građanske škole S. Šestan, tadašnji kotarski poglavar Krsto Radimiri, zahtijevao je, da se iz teksta izbace političke ocjene i slutnje o raščlambi nekih njegovih pjesama. Istom je tada proslava dopuštena. Uoči svečane priredbe, koja je održana 17. ožujka 1918. godine, Vijeće za proslavu uputilo je građanstvu Proglas (Prilog 3).

Program svečanosti

1. U 7 sati glazba obilazi Grad
 2. U 11 sati svečana sv. misa u crkvi sv. Marka
 3. U 8 sati večer u Hrvatskom domu svečano Preradovićevo spomen veče s ovim programom
 - a) „Zora puca”, deklamira Marinka Jeričević
 - b) „Bože živi, blagoslovi”, pjeva mješoviti zbor
 - c) „Proljetna pjesma”, deklamira Olga Tedeschi
 - d) Predavanje o pjesniku – S. Šestan učitelj Građanske škole
 - e) „Majka kod kolijevke”, deklamira Jula Ivančević
 - f) „Mrtva ljubav”, preradba Vilhar, pjeva sopran solo Tina G. Cviličević
 - g) „Djed i unuk”, deklamira I.P. Tedeschi
 - h) „Pet čaša”, preradba Zajc, pjevaju Tina Cviličević
- A. Stanić, don B. Depolo i Antun Kalogjera

Glazbari su bili obučeni u sokolska odijela. Grad je bio okićen zastavama. Glazba je prije svete mise svirala koračnice na Plokati. Crkva je puna svijeta. Misu je otpjevao prečasn Gvozdenović župni upravitelj uz asistenciju don Frana Ivančevića i don Marija Jurjevića. Poslije mise Glazba svira koračnice pred crkvom. Razdragani puk kliče: „Slava velikom hrvatskom pjesniku!” „Živio složan narod!” Velika povorka naroda s Glazbom na čelu obilazi Gradom uz sviranje rodoljubnih koračnica. Divno bijaše poslije toliko godina sudjelovati u jednoj rodoljubnoj demonstraciji. S „Lijepom našom”, koju je puk stojeći pjevao u dvorani, završena je ova rodoljubna svečanost.²³

²³Dnevnik don Boža Depola, Korčula Franko Oreb, Korčulansko pjevačko društvo Sveta Cecilija, Korčula – Dubrovnik 2011., 83-86.

P R I L O G 1

Dopisnik zadarskog „Narodnog lista” podrugljivo se osvrće na veliki interes i naklonost kotarskog poglavara Koste Galassa za hrvatsku pjesmu.

Kroz poklade dao je istražiti, tko je pjevao u Korčulanskoj čitaonici našu marseljezu „ŽIVILA HRVATSKA I NJEZINA PRAVA” Ali uzaludan mu napor. U Čitaonici je našao knjigu „HRVATSKA PJESMARICA”, novu zbirku rado pjevanih hrvatskih pjesama, četvrto popravljeno i povećano izdanje.

Naklada: G. Granhuta a tiskom M. Kerdića, na Sušaku 1881.

U njoj se nalazi i spomenuta marseljeza.

Poglavar je knjigu dao zaplijeniti na prijedlog Državnog odvjetništva.

C.K. Sudbeni dvor u Dubrovniku potvrdio je zapljenu Galassu i zabranio daljnje širenje rečene pjesmarice kao veleizdajničke po čl. 58 Kaznenog zakona.

/ Zadar, „Narodni list” 36, 13. svibnja 1884. /

P R I L O G 2

Blagorodnom gospodinu Nikoli Cviličeviću predsjedniku„Narodne slavjanske čitaonice u Korčuli”

Povodom brzogjavke preposlate novoizabranom zastupniku na Carevinskom vijeću Jurju Biankiniu sa strane te „Narodne slavjanske čitaonice”, a objelodanjenje u broju 11 „Narodnog lista”, dneva 6. veljače t.g., čast mi je upoznati V.B.G. na to, da društvo Čitaonica nije političko mora da se strogo drži u granicama pravila, te da se apsolutno ustegne svakih očitovanja i prokaza političke naravi, bilo to u govorima, brzogjavkama, dopisivanjem, ili kojim mu drago drugim djelovanjem, bilo pako u dvoranam društvenim ili izvan istih, jedino s uzroku, što po zakonu nije na to ovlaštena, a to tim više, što bi se u protivnom slučaju u smislu čl. 24. Zakona 15 novembra 1867. D.Z.L. broj 134 raspuštanjem društva sa strane vlasti.

U Korčuli 22. veljače 1892.

za C.K. kotarskog poglavara Rocco.

/ Zadar, „Narodni list” 18, 2. ožujka 1892. /

P R I L O G 3

Sugrađani!

Dne 19. tekućeg navršava se sto godina da se rodio najveći hrvatski pjesnik Petar Preradović. Nečasno bi po nas bilo kad bi taj dan prošao nezapažen, i ne bismo iskazali onu počast koja dolikuje ovakvom velikanu.

Po njegovim vlastitim riječima: „Rod bo samo, koji mrtve štuje, na prošlosti budućnost si snuje.”

Potpisani s toga Odbor pozivlje građanstvo, da taj dan izvjesje zastave na kućama, da dođu mnogobrojni na svečanu Svetu Misu, koja će se u 11 sati otpjevati za velikog pokojnika, i da isto tako dođe na spomen večer, koja će se održati u Hrvatskom domu.

Ulaz će biti svakom slobodan, a dobrovoljni obol, koji će se tom prigodom primati, biti će pravi „narodni obol”, koji se namjenjuje najvećem živućem pjesniku Ivu conte Vojnoviću.

Odbor za proslavu 100. godišnjice rođenja Petra Preradovića.

Potpore Ivi conte Vojnoviću

Na sastanku uprava društava, koja su bila inicijatori i organizatori proslave 100-te obljetnice rođenja pjesnika Petra Preradovića („Hrvatska čitaonica”, „Korčulansko pjevačko društvo Sveta Cecilija” i „Hrvatsko društvo za pučku prosvjetu Kanavelić”) održanom u Hrvatskom domu dne 9. ožujka 1918. godine, odlučeno je da se kupe dobrovoljni doprinosi, koji će se kao pomoć pokloniti pjesniku Ivu conte Vojnoviću.

Naime, dubrovački je pjesnik početkom I. svjetskog rata 1914. bio uhićen zbog svojih pripovijedaka, novela, drama, kritičkih članaka, govora i pjesama u kojima slavi ideal slobode, te je gotovo cijeli rat proveo u internaciji. Ostavši bez službe i sredstava za život, ovom gestom korčulanska kulturno-prosvjetna društva su mu htjela ublažiti nevolju.

/ Izvadak iz Dnevnika don Boža Depola /

PRAVILA DRUŽTVA

NARODNE SLAVJANSKE ČITAONICE U KORČULI

Čl. 1.

Ustanovljeno je društvo pod imenom „Narodna Slavjanska čitaonica” sa prebivalištem u Korčuli.

Društvo podpisuje se ukupno po Predsjedniku i po ostalih članovih upraviteljstva. S takovim podpisom, društvo stiče prava i dužnosti prema trećim.

Čl. 2.

Nje poglavita svrha jest promicati, olahkotiti i razprostirati narodni uzgoj (nauk) u svakomu rdu pučanstva.

Čl. 3.

Takova svrha postignuti će se štitvenjem knjiga i dnevnika političkih, znanstvenih i književnih, međusobnim sastancima, štitvenjem slavjanskih i talijanskih sastavaka odnosnih koristi otačbine, zemlje i naroda, i s razgovaranjem, a to do boljšega gospodarskog stanja, sada pak bez plesa, a u napried i s plesom. Dopuštene su igre nezabranjene na karte i slične, predstavke i zabave glazbene.

Čl. 4.

Svaki bez razlike stanovnik na otoku Korčule ne prekoran, i koji nije službenik, moći će se primiti u društvo, prijavivši se upraviteljstvu.

Čl. 5.

Prva dvadesetorica drugova biti će utemeljitelji, no skupivši se broj dvanaestorice društvo će se smatrati sastavljenim. Ostali drugovi biti će uživatelji. Kano počasni članovi ne mogu biti primljene nego osobe koje pribivaju izvan otoka Korčule.

Čl. 6.

Članovi utemeljitelji dužni su plaćati jedan fiorin na mjesec, i u ime ulazbine za jedan put fiorina dvadeset.

Uživatelji plaćati će novčića 50 na mjesec i ulazninu dva fiorina.

Čl. 7.

Društvena glavica biti će ustanovljena ulazbinami i mjesečnim prinesci dvaju vrsta članova utemeljitelja i uživatelja.

Čl. 8.

Svaki član utemeljitelj obvezan je za vrijeme ne kraće od pet godina, a svaki uživatelj za jednu godinu, od dneva ulaska u društvo, na mjesečni prinesak i tako unaprieda za svaku godinu započetu, ako se ne poreče barem mjesec dana prije.

Čl. 9.

Sami članovi utemeljitelji imaju pravo učestvovati skupštinam i odlukam društvenim i jesu vlasnici svega društvenog pokućstva. Ostali članovi naime uživatelji imaju pravo samo služiti onime što pripada društvu obzirom na svrhu svoga ustanovljenja.

Čl. 10.

Društvo će biti zastupano od upraviteljstva sastavljena iz tri osobe izabrane među članovi utemeljiteljima, između kojih jedan će biti

Predsjednikom.

Čl. 11.

Izbor upraviteljstva obaviti će se u skupštini po glasovanju, pismeno, i po većini glasova, i po isti način upravitelji izabrat će iz svoje sriedine Predsjednika. U slučaju jednakosti glasova odlučuje ždrijeb.

Čl. 12.

Upraviteljstvo trajati će godinu dana, poslije koje društvo pristojno sazvano preći će na novi izbor. Iste osobe ne mogu biti opet izabrane u upraviteljstvo za tri godine uzasebne.

Čl. 13.

Upraviteljstvo može odlučiti svrhu svega što spada na običajno upravljanje, i pribaviti sa suvišćimi potrebito pokućstvo, i dužno je sakupiti društvo samo kad se radi o godišnjim računima, i kada takovo sakupljanje bude zaškano od preko polovice utemeljitelja, do onog časa istinito upisanih. Isto upraviteljstvo paka ima pravo skupštinu sakupiti u svako vrijeme, preko pismenog poziva kojeg ima odaslati dva dana prije skupštine. Samo u slučaju izvanrednom i na prešnom moći će pozvati skupštinu u ma koje vrijeme.

Čl. 14.

Biti će zakonita svaka skupština pozvana po predjašnjim čl. 13. koja imati će preko polovicu članova utemeljitelja.

Ako na prvo pozvanje nebi se dobila takova većina, na drugo pozvanje koji mu drago broj prisutnih članova biti će dovoljan za odlučiti o svemu za što bijahu pozvani.

Čl. 15.

Na upraviteljstvo spada odabranje sredstva glede čuvanja i razsvjetljenja društvenih. Njemu se pristoji nadziranje nad uzdržanjem pokućstva i nad izvršenjem Pravilnika i odluka društvenih.

Čl. 16.

Na upraviteljstvo spada takodjer odrediti po godišnjih dohodcima društva, broj i vrstu časopisa, broj međusobnih skupština i razgovora sa ili bez plesa, koje mogu uživati svi članovi društva, utemeljitelji i uživatelji. Prvih godina ne imajući sredstva, može Upraviteljstvo umoliti broj mjesta običajnih društva i dati kojugod zabavu i izvan istih.

Čl. 17.

Slobodno je svakom članu polaziti Čitaonicu sa osobam svoje obitelji, i pozvati prijatelje i znance, koji bi bili u prohodu, a Upraviteljstvo može

pozvati odlične tipove da polaze mjesta društvena za petnaest dana, nakon kojih pozvani mogu pitati da stupe u društvo.

Čl. 18.

U sobi štičenja biti će postavljen abecedni Imenik svih članova.

Čl. 19.

Trajanje društva jest na nepredjeljeno vrime.

Čl. 20.

Razmirice, odnosno jedino na društvene odnošaje, koje bi se mogle pojaviti medju Ravanteljstvom i članovim društva, ili medju ovim zadnjim, imadu se razsuditi neprizivno preko obraničkog suda.

U tu svrhu svaka stranka odabire svoga sudca-posrednika, dva odabranika, ako se nebi pogodila biraju trećega koji rasudjuje neprizivno.

U slučaju, ili da bi se stranka koja otimala jali otezala odabrati svog čovjeka, jali odabranik nebi se primio, jali neizvršio nalog ili dva odabranika nebi se pogodila u izboru trećega posrednika, onda društvo isto odabira sudca što manjka.

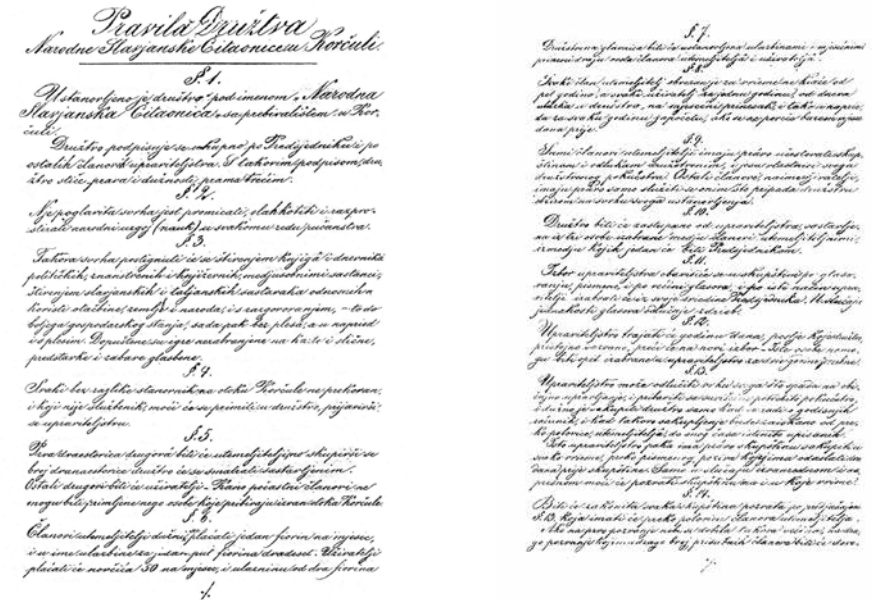
Posrednici nisu u dužnosti držati se osobita pravca niti onoga sudbenoga postupnika.

Nemože da bude sudcem posrednikom koji bi imao interesa u prepornoj stvari.

Čl. 21.

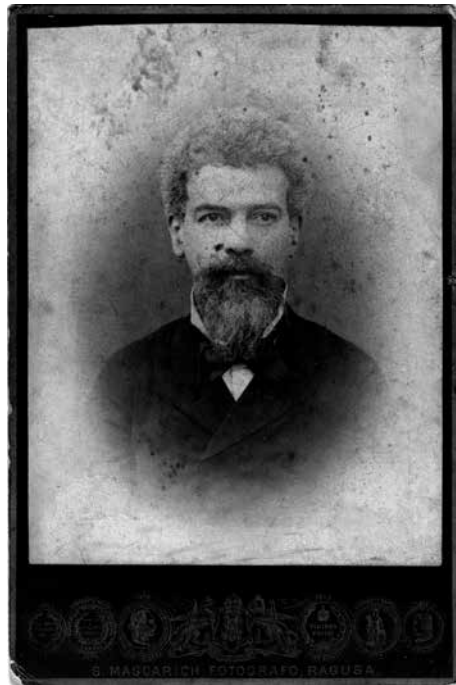
U slučaju razpuštenja (dali ne prije 5 godina dana čl. 8.) članovi u osobitoj sjednici razpoložiti će o svotvu društvenomu u koliko imali budu pravo u smislu ovog Pravilnika (čl. 9.)

SLIKOVNI PRILOG

U slučaju razpuštenja...
Članovi društva...
Pravila društva...
Čl. 18.
Čl. 19.
Čl. 20.
Čl. 21.

Pravila društva Narodne slavyanske čitaonice u Korčuli 1871. godine (fotokopija)

Rafael (Rafo) Arneri, 1837.- 1899.

Prvi predsjednik „Narodne slavjanske čitaonice“.

Izvor: Arhivski sabirni centar Korčula-Lastovo, fond Obitelj Arneri

Prve prostorije Narodne slavjanske čitaonice na Trgu sv. Marka

THE ESTABLISHMENT AND ACTIVITIES OF THE NATIONAL SLAVIC READING ROOM IN THE TOWN OF KORČULA

ABSTRACT

In this paper, the author describes the establishment and activities of the *National Slavic Reading Room* (in 1893, it changed its name to the *Croatian Reading Room*) in the town of Korčula in the period from 1871 to the collapse of the Austro-Hungarian monarchy in 1918. This reading room was the first patriotic society, the oldest one on the island and one of the oldest in Dalmatia.

The author discusses and interprets the reasons for its founding and the role it played in the social and cultural life of the Town in the context of the then socio-political circumstances in Dalmatia and on the island of Korčula. The reading room became a hotbed of patriotic thought and consciousness, a gathering place of intellectuals and patriots, *spiritus movens* of socio-cultural events in the Town.

Relying on historical sources and articles from the time, the author describes social dances, educational lectures, poetry evenings, theatre performances, and concerts organized by and held in the reading room. The reading room also collaborated with other patriotic societies (*Korčula Singing Society of St. Cecilia*, *Croatian Society for Public Education Kanavelić*, *Croatian Falcon*), marking and celebrating important events and deserving people from the past of Croatia, and also Korčula.

The patriotic activity of the reading room was a thorn in the side of local autonomists and Italians, who often obstructed its work by their actions and threats, in which they had the support of the county authorities and particular groups.

KEY WORDS: *Korčula, the National Slavic reading room, public reading rooms*